

ՍՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍՈՍԻ

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՕԾՈՒՄԸ

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԵՐԱՇՆՈՒՄ

Հանութեամբ Տեղ կուսանք «Սիոն»ի այս րիւին մէջ՝ Ս. Էջմիածինէ ղրկուած հետազայ գրութեան, զոր յատկապէս ամապերբիս համար պատրաստած եւ ղրկած է աղանախնա ներկաներէն հեղինակաւոր գրիչ մը, եւ որ այնքան հանգամանօրէն կը ներկայացնէ եկեղ. Ընդ. Ժողովոյ գումարման, հայրապետական ընտրութեան եւ օժման, Հոգ. Գեր. Խորհրդոյ կազմութեան վերաբերեալ եւ այլ կարեւոր մանրամասնութիւններ:

Կը սիրենք յուսալ ր՝ «Սիոն» յետ այսու բախտը պիտի ունենայ Մայր Աթոռոյ ներքին կեանքին եւ կացութեան մասին պարբերաբար հրատարակելու նոյն պատուական գրչէն հաւաստի րորակցութիւններ:

Ա.

Ուղիղ երկուեկէս տարի էր անցել այն օրից, երբ յաւիտենականութեան գիրկըն անցաւ հոգեւոյս Տ. Տ. Գէորգ Ե. այդ երկուեկէս տարին տասնեակ տարիների չափ երկար էր թուում Հայ եկեղեցու հաւատացեալ հօտի, նուիրապետութեան և ազգային անցեալի հետ սրտով կապուած հայութեան համար, թէ այստեղ եւ թէ արտասահմանում: Ուստի եւ հասկնալի է, թէ ինչպիսի սրտատրոփ անձկութեամբ էր սպասում նոյեմբերի 10-ը, երբ մեր կառավարութեան բարեհաճ համաձայնութեամբ պիտի կատարուէր ընդհանրական Հայրապետի ընտրութիւնը:

Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը արեւ էր իրենից կախուած բոլոր հնարաւորը, որպէս զի այս ընտրութիւնը լինի համազգային-եկեղեցական՝ բոլոր լայն եւ ժողովրդական հասկացողութեամբ եւ Հայաստանեայց եկեղեցու լուսազոյն աւանդութիւնների համաձայն. երկար դարերից յետոյ՝ հնարաւորութիւն էր ստեղծուած վերջապէս, որ առանց օտար և տիրող կառավարութեան ճնշումների և միջամտութեան՝ եկեղեցու ամբողջութիւնը ի մի գումարուէր յանձին իւր նուիրապետութեան բարձր ներկայացուցիչների, ինչպէս Կիլիկիոյ տան Շնորհազարդ կաթողիկոսն է, Երուսաղեմի և Կ. Պոլսոյ պատրիարքները, մեր Միութեան և արտասահմանեան ամբողջ եպիսկոպոսութիւնը, թեմերից ընտրուած հոգեւորական և աշխարհիկ զասերի պատ-

գամաւորութիւնը, եկեղեցու ընդհանրական պետի ընտրութիւնը կատարելու, խորհելու և զարման գտնելու բարեկարգութեան, ցաւերի բուժման, կենդանի տաքեղութեան իրագործման ուղիների մասին:

Նոյեմբերի 5-ին արդէն հաւաքուել էին պատգամաւորութեան մեծազոյն մասը Խորհրդային միութեան թեմերից. երեւցել էին նաեւ Եւրոպայի թեմի ներկայացուցիչներից Լեոն Կիւմիշկերտան Փարիզից, Պետրոս Տօնապետեան Լոնդոնից, Հայկ Սմաթեան Ամերիկայից, Թորոս Մարմանեան Միլանից՝ որպէս Երուսաղեմի պատգամաւոր: Նոյեմբերի 6-ին կիրակի պէտք է սկսուէին ժողովի եկեղեցական արարողութիւնները՝ հոգեհանգիստ հանգուցեալ կաթողիկոսի զերեզմանի վերայ, հանդիսաւոր պատարագից յետոյ Հայրապետական մաղթանք և ապա պատգամաւորների երգման կարգը: Ժամը 11-ին եկեղեցու նախապատրաստական զանգահարութիւնը՝ նախապէս եղած ծանուցման համեմատ, հրաւիրում էր պատգամաւորութեան ղէպի Վեհարան, որտեղից հանդիսաւոր երթ պիտի սկսուէր ղէպի Տաճարը: Բակը լըցուած էր խուռն բաղմութեամբ, որ եկել էին Երեւանից, Վաղարշապատից և չրճակայ գիւղերից, կային ուխտաւորներ և հեռաւոր քաղաքներից, մինչև իսկ Նոր Նախիջևանից: Պատգամաւորութիւնը Տ. Տեղակալի գլխաւորութեամբ, կարգաւորուած

ըստ աւագութեան և թեմերի, այդ օրերի արարողակալն Տ. Մատթէոս արքեպիսկոպոսի ցուցումներով, յամրաքայլ իջնում էր Վեհարանի աստիճաններէից, և ուղղուած դէպի հանգուցեալ կաթողիկոսի շիրմը. ժողովուրդը բարեպաշտ երկիւզածութեամբ լսում է հոգեւոր երգերն ու մաղթանքները եւ ապա հետեւում պատգամաւորութեան դէպի Տաճարը, որ դասաւորուած է աջ և ձախ դասերում նոյն կարգաւորութեամբ: Պատարագիչ Տ. Տեղակալը խօսում է համառօտ քարոզ «Հայր մերօրից առաջ, քաջատրեյով հայրապետական աթոռի և եկեղեցու նշանակութիւնը մեր կրօնական-հոգեւոր կեանքի, տնցեալի մշակոյթի և միութեան նկատմամբ: Պատարագից յետոյ՝ Իջման Սեղանի առաջ կատարուած է հայրապետական հանդիսաւոր մաղթանք, և ապա պատգամաւորներին երգուեցնում է Տէր Տեղակալը «ըստ մաքուր խղճի մտաց եւ պարտաց», «առանց իրիք աշտոութեան եւ անձնական ակնկալութեանց» բնորելու արժանաւորադոյն անձին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի եւ ծայրագոյն պատրիարքի բարձր պաշտօնի համար:

Հետեւեալ երեք օրերը՝ երկուշաբթի, երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի որոշուած էր հանգիստ անել, մինչև բոլոր պատգամաւորները կը հաւաքուէին, կը ծանօթանային իրար եւ մտքերի շփումն կ'ունենային, մասնաւոր, նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարուէին Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամներ և պատգամաւորներին ոմանց խորհրդակցութեամբ ժողովը կանոնաւոր դեկավարելու: Պատգամաւորներին մտաւոր զրօսանքի համար ոչ պաշտօնական կերպով որոշուած էր այդ օրերում երկու դասախօսութիւն կարգաւ «Կրօն և Արուեստ» նիւթի մասին և հնագիտական արշաւանք կազմել դէպի Հոլմի-սիմէի զոդարիկ տաճարն ու Զուարթնոց մեծ աւերակները, որ յանձնարարուած էր Տ. Դարեկին արքեպիսկոպոսին:

Բ.

Իռն ժողովը սկսուեցաւ նոյեմբերի 10-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Վեհարանի սովորական ընդունելութեան դահլիճում, նախագահութեամբ հայրապետա-

կան Տեղակալ Տ. Խորէն արքեպիսկոպոսի, մասնակցութեամբ վաթսուն և վեց պատգամաւորներին:

Տ. Տեղակալը պատգամաւորութեան զինում է հետեւեալ ճառով. «Այսօր դու-մարուած է Ազգային-Եկեղեցական ժողովը. դուք իրրեւ ժողովրդից ընտրուած պատգամաւորներ եկել էք Մայր Աթոռ կա-տարելու ձեր բարոյական պարտականու-թիւնը հանդէպ Մ. Սթոքի և հայ ժողովրդի: Մտում ենք, որ արտասահմանի պատգամաւորներին թիւը զանազան պատ-ճառներով շատ պակաս է: Պարտք ենք համարում յայտնել, որ Խորհրդային կառա-վարութեան կողմից արտասահմանի պատգամաւորներին տնարդիվ վրդէ տալու հա-մար պատշաճը իւր ժամանակին կատարու-ած է եղել: Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի կողմից ուրախութիւն և ողջոյն յայտնելով պատգամաւորներին, յայտարարում եմ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի բացումը: Ապա Տ. Տեղակալի առաջարկութեամբ մու-ղովականները ոտքի են կանգնում ի յար-գանս հանգուցեալ հայրապետի յիշատակին եւ լսում են «Հոգեւոր հանգուցեւոյն» եւ «Քրիստոս Որդի Աստուծոյ» մաղթանքները:

Նախագահի առաջարկութեամբ ըն-տրում է ատենապետութիւն և քարտու-ղարութիւն երեքական թուով. ատենա-պետներ՝ Ստեփան Մալխասեան, Գեղամ Տէր-Պետրոսեան եւ Լեւոն Կիւմլիշկեր-տան. քարտուղարներ՝ Կանայեան Ստե-փան, Ռուբէն աւագ քահանայ Բէկկիւլեան և Գլխաղարեան Կոստանդին: Ատենա-պետ Մալխասեանի առաջարկութեամբ ըն-տրում է և «մանդատային» յանձնաժո-ղով չորս հոգուց բաղկացած. Տ. Մատթէոս արքեպիսկոպոս, Սահակ աւագ քահ. Սա-հակեան, Երսւնդ ա. քահ. Նալբանդ-եան, Յովսէփ Տիգրանեան, ստուգելու պատգամաւորներին փաստաթղթերը: Ընդ-հատուած է նիստը մէկ ու կէս ժամով՝ մինչև վերստուգութեան կատարումը:

Ժողովի կրկին գումարուելուց յետոյ՝ յանձնաժողովի նախագահ Տէր Մատթէոս արքեպիսկոպոս յայտարարում է վերստու-գութեան հետեւեալը, 81 ձայներից միայն երկուսը կարօտ են քննութեան՝ Տօնա-պետեան Պետրոսը ճանապարհին կորցրել է իւր յանձնարարական թղթերը, իսկ Կա-

լիֆորնիայի ներկայացուցիչ Կարապետ Արզալեանը դեռ չի երևացել իւր թղթերով։ Սոցյանից Տօնապետանը միայն յետագայում իրաւունք ստացաւ մասնակցելու ժողովներին Եւրոպայի թեմի պատգամաւորների վկայութեամբ։ Պատգամաւորներից ոմանք ունէին մի քանի ձայներ։ Ժողովը որոշեց ընդգունել եկեղեցական հաստատութիւնների և թեմակալ առաջնորդների ձայների փոխանցումը, իսկ անհատական ձայներինը ոչ՝ այսինքն բացակայ եպիսկոպոսների և պատգամաւորների, որոնք գալ չէին կարողացել։ Ըստ այսմ Տ. Տեղակայն ունէր բացի իւր ձայնից և Կլիկիկոյ տան կաթողիկոսի, Տէր Բաղդատ արքեպիսկոպոս՝ Երուսաղէմի պատրիարքի և Պարսկա-Հնդկաստանի հոգեւոր ներկայացուցչի, Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս՝ Երուսաղէմի միաբանութեան և Ռուսմանիոյ առաջնորդութեան, Տէր Մաթթէոս եպիսկոպոս Ինճէական՝ Յունաստանի առաջնորդութեան, Երուանդ Շահազիզ՝ Ռուսմանիոյ թեմի։

Այնուհետեւ քննութեան ենթարկուեցան և ընդունուեցան ժողովի զբաղման կամ օրակարգի խնդիրները։

1. Որոշումն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութեան եղանակի։

2. Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ղեկուցումներ՝ ա) Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի հաստատութեան և զործունէութեան մասին, բ) Մ. Աթոռի նիւթական կարիքների մասին, գ) Հայաստանեայց Եկեղեցու սահմանադրութեան մասին։

3. Զեկուցումն Հայաստանեայց Եկեղեցու բարեկարգութեան մասին։

4. Ընտրութիւն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի։

5. Ընտրութիւն Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամների։

6. Ողջոյն և գոհունակութիւն Ազգային-Եկեղեցական ժողովի կողմից Խորհրդրգային Հայաստանի կառավարութեան։

Կազմակերպչական և ձեռական այս անհրաժեշտ որոշումներից յետոյ՝ Տ. Տեղակալը կարգաց Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ղեկուցումը ութամեայ զործունէութեան մասին, յայտնելով և Խորհրդի հրաժարականը՝ համաձայն հանգուցեալ կաթողիկոսի 1924 թ. N 1 կոնդակի։ Մաքերի փո-

խանակութիւնից յետոյ՝ ժողովը յանձնարարում է ատենապետութեան կազմել բանաձեւ և բերել հաստատութեան։

Նոյեմբերի 10-ին երկիոյեան ժամը եօթուկէսին դումարում է երկրորդ նիստը ատենապետութեամբ Գեղամ Տէր Պետրոսեանի։ Ատենապետութիւնը ժողովի հաստատութեանն է ենթարկում հետեւեալ բանաձեւը Գերագոյն Խորհրդի հաստատութեան և զործունէութեան ղեկուցման մասին։

1. Ողջունել Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի հիմնումը և հաւանութիւն տալ 1924 թուի յունուարի 1-ի հայրապետական կոնդակին, որով հիմնում է այդ խորհուրդը։

2. Հաստատութիւն տալ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի զործունէութեան՝ նրա հիմնման օրից մինչև այսօր։

3. Ընդունել Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ներկայ կազմի հրաժարականը՝ շրնորհակալութիւն յայտնելով նրա շրջահայեց և օգտակար զործունէութեան համար, խնդրելով այդ պաշտօնը առժամանակ շարունակել մինչև նոր կազմի ընտրութիւնը ներկայ պատգամաւորական ժողովի կողմից։

Ապա Տէր Գարեգին արքեպիսկոպոս կարդում է Հայոց եկեղեցու սահմանադրութեան նախագծի, իսկ Տ. Մաթթէոս արքեպիսկոպոս՝ Մ. Աթոռի տնտեսական կարիքների մասին։ Որքան և հետաքրքրական լինին այս ղեկուցումները, ինչպէս և նախընթացը մեր արտասահմանեան հայութեան համար, բնականաբար, չենք կարող մէջ բերել իրենց ընդարձակութեան պատճառով, բաւականաճում ենք միայն նրանց մասին եղած վճիռներով կամ եզրակացութիւններով։

Գ.

Նոյեմբեր 11-ին առաւօտեան նիստին կարդացւում են ատենապետութեան կազմած բանաձեւները Սահմանադրութեան և Մ. Աթոռի նիւթական կարիքների մասին եղած ղեկուցումների նկատմամբ։

ա) Ազգային Եկեղեցական ժողովը լսելով Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ղեկուցումը Հայոց եկեղեցու նոր սահմանադրութեան մասին՝ որոշում է։

Յանձնարարել Կենդրոնական Հոգևոր բարձրագույն իշխանութեան կազմել յատուկ մասնաժողով հմուտ անձերից և ներքան յանձնել մշակել նախագիծ Հայոց եկեղեցու նոր Սահմանադրութեան, ելակէտ ունենալով մեր եկեղեցու աւանդական ընտրողութեան սկզբունքը, կանոնական ճանապարհով եկեղեցական զործերի կառավարութեան մէջ մուծուած բարեփոխութիւնները և ժամանակակից իրաւահարգերը: Այս նախագիծը հաղորդել Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին և Երուսաղէմի ու Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքներին և ի նրկատի առնելով նրանց զիտողութիւնները, հաստատել հայրապետական կոնդակով և մտցնել զործադրութեան մէջ, իսկ առաջիկայ մերձաւորագոյն Ազգային-եկեղեցական ժողով գումարուելիս՝ առաջարկել ներքան վերջնական քննութեան և հաստատութեան: Նոյն զեկուցման առթիւ Տ. Արսէն կաթիկոսոսն առաջարկեց մի օրիշրանաձև, բայց ժողովն համարելով այդ աւելի մի պատմական «սխեմ», քան բանաձև, որոշեց իրեն նիւթ մտցնել արձանագրութեան մէջ և յանձնարարել ապագայ Սահմանադրութեան յանձնաժողովի ուղադրութեան:

բ) Ազգային-եկեղեցական ժողովը լսելով Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի զեկուցումը Մայր Աթոռի նիւթական կարիքների մասին, որոշում է.

1. Ճանաչել Մ. Աթոռի նիւթական վիճակը միանգամայն անապահով՝ նրա եկամուտների պակասութեան պատճառով քննելի պատճառով:

2. Ժողովը պարտք է գնում միութեանական և նամանաւանդ արտասահմանեան թեմերի եկեղեցիներին, առաջնորդներին և հայ համայնքների վրայ հոգալ պարբերական նպաստներով Մայր Աթոռի բազմատեսակ կարիքները՝ նրան արժանաւայել զիրք տալու նպատակով:

3. Մ. Աթոռի կարիքների վերայ ժողովը հրաւիրում է Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսի, Երուսաղէմի և Կ. Պոլսի պատրիարքների առանձին ուղադրութիւնը:

4. Յանձնարարել Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդին՝ քննութեան առնել և հնարաւորութեան չափով իրագործել հաստատուն եկամուտների աղբիւրներ ստեղծելու մի-

ջոցները, ինչպէս և կամաւոր տուրք սահմանելը, մոմափաճառութիւն և այլ հնարաւոր միջոցներ:

Այնուհետև ժողովն անցնում է օրակարգի երրորդ հարցի քննութեան, այն է Հայաստանեայց եկեղեցու բարեկարգութեան, որի մասին զեկուցում է կարգում Տ. Դէորդ արքեպիսկոպոս Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի կողմից: Յայանում են նաև Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսի, Երուսաղէմի Մ. Պատրիարքի և Միաբանութեան կարծիքները բարեփոխութեան խնդրի նկատմամբ իրենց ներկայացուցիչների կողմից: Տ. Դէորդ արքեպիսկոպոսի զեկուցման հիման վերայ ժողովը հաստատում է նախ հանդուցեալ կաթողիկոսի հինգ կանոնական կոնդակները. ա) Քահանաների կրկնամուսնութիւնը (թ. 644, նոյեմբ. 11. 1922). բ) Ազգակցական հինգերորդ և խնամէական չորրորդ աստիճանի և հոգևոր սղղակցութեան կնքահօր և սանուհու ամուսնութեան արդելքի վերացումը (թ. 645, նոյեմբ. 11. 1922). գ) Նոր տոմար մտցնելու (N 349, նոյեմբ. 9. 1923). դ) Երգեհոնի գործադրութեան (թ. 350, նոյեմբ. 3. 1923) և վերջապէս ե) Հայաստանեայց եկեղեցու ընտրութեան սկզբունքի վերահաստատութեան, թեմական խորհուրդների և առաջնորդների նկատմամբ (թ. 678, 1917): Երկրորդ կոնդակի՝ կնքահօր և սանուհու վերաբերութեամբ եղած խնդիրը ժողովը ընդունում է ժամանակաւոր, հարցը առկա թողնելով մինչև յետագայ Ազգային-եկեղեցական ժողովի նոր Սահմանադրութեան հաստատութիւնը: Իսկ ինչ վերաբերում է բարեփոխութեան միւս խնդիրներին, ժողովը յանձնարարում է բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեան՝ մասնագէտների ձեռքով յարուցուած հարցերը ուսումնասիրել, ապա Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսի, երկու պատրիարքների կարծիքները լսելուց յետոյ՝ անհրաժեշտը հրատարակել կանոնական կոնդակով, իսկ մնացածը պահել ի վերջնական հաստատութիւն յետագայ Ազգային-եկեղեցական ժողովի:

Ժողովի զրադման ընթացքում ներս է մտնում Մանչեստրի Հայոց հոգևոր հովիւ Տ. Մատթէոս եպիսկոպոս Ինճէեան, միակը արտասահմանի եպիսկոպոսներից, որ եկել

էր անձամբ մասնակցելու ընտրութեան գործին իւր անհատական ձայնով: Ատենապետ Մալխասեանը ընդհատելով զրազմունքը, ողջունում է նորա գալուստը. որպէս պատասխան Տէր եպիսկոպոսն արտասանում է մի ջերմ և ոգևորութեամբ լի ճառ, որ համակում է բոլոր ունկնդիրներին նոյն զգացումով:

Նոյեմբերի 11-ին երկեղեցեան նիստում որոշում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութեան եղանակը, թեկնածուների ընտրութիւնը կատարել թերթիկներով, իւրաքանչիւր ձայնի համար միայն մի անուն գրելով, իսկ վերջնական ընտրութիւնը տուփերով: Ժողովը անհրաժեշտ է համարում Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի գոյութիւնը՝ նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, բաղկացած չորս հոգևորականներից, որոնց ընտրում է Ազգային-եկեղեցական ժողովը, և երկու աշխարհականներից, որոնց հրաւիրում է այդ կազմը՝ ներկայ ժողովին մասնակցող աշխարհական պատգամաւորներից՝ հաւասար իւրաւունքով. հոգևորականների կազմից դուրս եկող անդամների տեղ մնացածները ընտրում են նոր անդամ հոգևորականներից զարձեւել հաւասար իւրաւունքով:

Նոյն նիստում, Ազգային-եկեղեցական ժողովը յանձնարարում է Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդին՝ իւր նախագահ Վեհափառ կաթողիկոսի միջոցով միջնորդութիւն յարուցանել Խորհրդային Հայաստանի կոռապարութեան առաջ՝ բաւարարութիւն տալով Հայոց եկեղեցու անհրաժեշտ և անշուտաձգելի կարիքներին, այն է իրագործել հոգևոր դպրոցի բացումը Հայոց եկեղեցու պաշտօնեաներ պատրաստելու համար, ունենալ պարբերական ամսաթերթ՝ իրեն օրդան Ս. Էջմիածնի բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեան, ստեղծել եկամտի հաստատուն աղբիւրներ Ս. Էջմիածնի Տաճարի և միաբանութեան պահպանութեան բացուելիք դպրոցի և պարբերական օրդանի ծախսերի և եկեղեցական պաշտամունքի զբոսայգիների տպագրութեան համար:

Դ.

Նոյեմբերի 12-ին Ազգային-եկեղեցական ժողովի հանդիսաւոր նիստը պիտի

գումարուի Տաճարում, իջման սեղանի առաջ՝ կատարելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութիւնը: Բոլոր պատգամաւորները նախապէս եղած ազգարարութեան համաձայն ժամը 11-ին հաւաքում են Վեհարան և պատրաստում հանդիսաւոր երթի գէպի Տաճարը, նոյն կարգաւորութեամբ ինչպէս առաջ նկարագրուեց: Այսօր մեծ է ժողովրդի բազմութիւնը, որ շարուած ճանապարհի երկու կողմից հանդարտ ողջունում է և յաջողութիւն բարեմաղթում: Տաճարի մէջ արեւմտեան կողակի մօտ դրում է ժողովի նախագահի՝ Տէր Տեղեկալի աթոռը, առաջին սեղան, նորա երկու կողմից շարուած են Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի անդամները և ապա միւս պատգամաւորները նախապէս որոշուած տեղերում: Փսիւում են Տաճարի դռները, որպէս զի ոչ մի հաղորդակցութիւն չլինի մինչև ընտրութեան վերջը. պատգամաւորների ընդհանուր թիւը 72 է, ութսուն ձայնով: Այս նիստի օրակարգի խնդիրներն են ա) Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և բ) Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդի անդամների ընտրութիւնը:

Տ. Տեղեկալի տուած նշանի համաձայն՝ առաջին կանգնում բոլոր պատգամաւորները, աւուտ և կարգացում են բոլոր աղօթքներն ու սաղմոսները ըստ պատշաճին՝ ապա Տ. Տեղեկալը ընտրութեան և զանակի մասին եղած որոշումը յիշեցնելուց և յաջողութիւն մաղթելուց յետոյ՝ բացուած է յայտարարում ժողովը: Այսօր ժողովի ղեկավարը միայն նախագահն է, ատենապետութեան անդամներն ու քարտուղարները օգնում են միայն տէխնիքական աշխատանքներում. բաժանում են թերթիկներ պատգամաւորներին՝ իրենց ձայնի թուի համեմատ, իւրաքանչիւր թերթիկի վերայ միայն մի անուն կարող է գրուել: Կարգացում են Հայոց եկեղեցու բոլոր եպիսկոպոսների անունները, որոնք բոլորն էլ տեսականապէս իւրաւունք ունին իրենց թեկնածութիւնը գնել: Տէր Տեղեկալը յայտնում է, որ Երուսաղէմի և Կ. Պոլսի պատրիարքները նախապէս խնդրել են իրենց չքուէարկել. նոյնը խնդրում է և Տ. Բագրատ արքեպիսկոպոս: Եօթանասունեւինը ձայնից (Արշակ Զօպանեանը քուէարկութիւնից յետոյ միայն հասաւ և

եկեղեցի մաս) Խորէն արքեպիսկոպոսն ստանում է 51 ձայն, Մատթէոս արքեպիսկոպոս 12, իսկ Մեսրոպ արքեպիսկոպոս 10 ձայն, Բաղրատ արքեպիսկոպոս 2, եւ մի մի ձայն Թորգոմ, Գարեգին եւ Գէորգ արքեպիսկոպոսները: Բայց Խորէն եւ Մատթէոս արքեպիսկոպոսները, մնացածները հրաժարում են քուէարկուելուց:

Կէս ժամ ընդմիջումից յետոյ՝ կատարւում է երկրորդ եւ վերջնական քուէարկութիւն. նախապէս որոշուած էր տուփերով կատարել այս քուէարկութիւնը, բայց տուփերի անյարմարութեան պատճառով, կատարւում է զարձակ թերթիկներով: Այս անգամ վարսուն ձայն ըստանում է Տ. Խորէն արքեպիսկոպոս եւ 19 ձայն Տ. Մատթէոս արքեպիսկոպոս. նախագահը յայտարարում է քուէարկութեան արդիւնքը:

Ամէնքը ոտքի են կանգնում, Տէր Մեսրոպ արքեպիսկոպոս, իբրեւ աւագագոյն եպիսկոպոս, շնորհաւորում է նորընտիր Հայրապետին. հոգեւորական եւ աշխարհական պատգամաւորները համբուրում են ընտրեալի աջը, որ յուզուած իւր շնորհակալութեան խօսքն է ասում եւ խնդրում ազօթել, որ Աստուած կարողութիւն տայ ժողովի կողմից իւր վերայ դրուած ծանր պարտքը սրբութեամբ կատարելու: Զանգակի երեք անգամ հնչելը աւետում է դրսի ժողովրդեան ընտրութեան արդիւնքը. կեցցէներին եւ ուրախութեան աղաղակների բացականչութիւնները հասնում են ժողովականների ականջին, յուզելով ամենքին ուրախութեան զգացմունքով:

Այս ընդմիջումից յետոյ՝ գումարւում է երկրորդ նիստը Գերագոյն Խորհրդի անդամների ընտրութեան համար. ութսուն ձայնից 63 ձայն ստանում է Գարեգին արքեպիսկոպոս, 52 ձայն Գէորգ, 50 Մատթէոս, 44 Մեսրոպ, 43 Բաղրատ արքեպիսկոպոսները, 22 Արտակ, 14 Արսէն եպիսկոպոսները եւ այլն: Ըստ այսմ ընտրուած պիտի լինէին առաջին չորսը, բայց Տ. Տ. Մեսրոպ, Մատթէոս նաեւ Բաղրատ արքեպիսկոպոսները հրաժարւում են, խոստանալով իրենց պատրաստակամ աջակցութիւնը նորընտիր Հայրապետին: Ժողովը ընտրուած համարելով Գարեգին եւ Գէորգ արքեպիս-

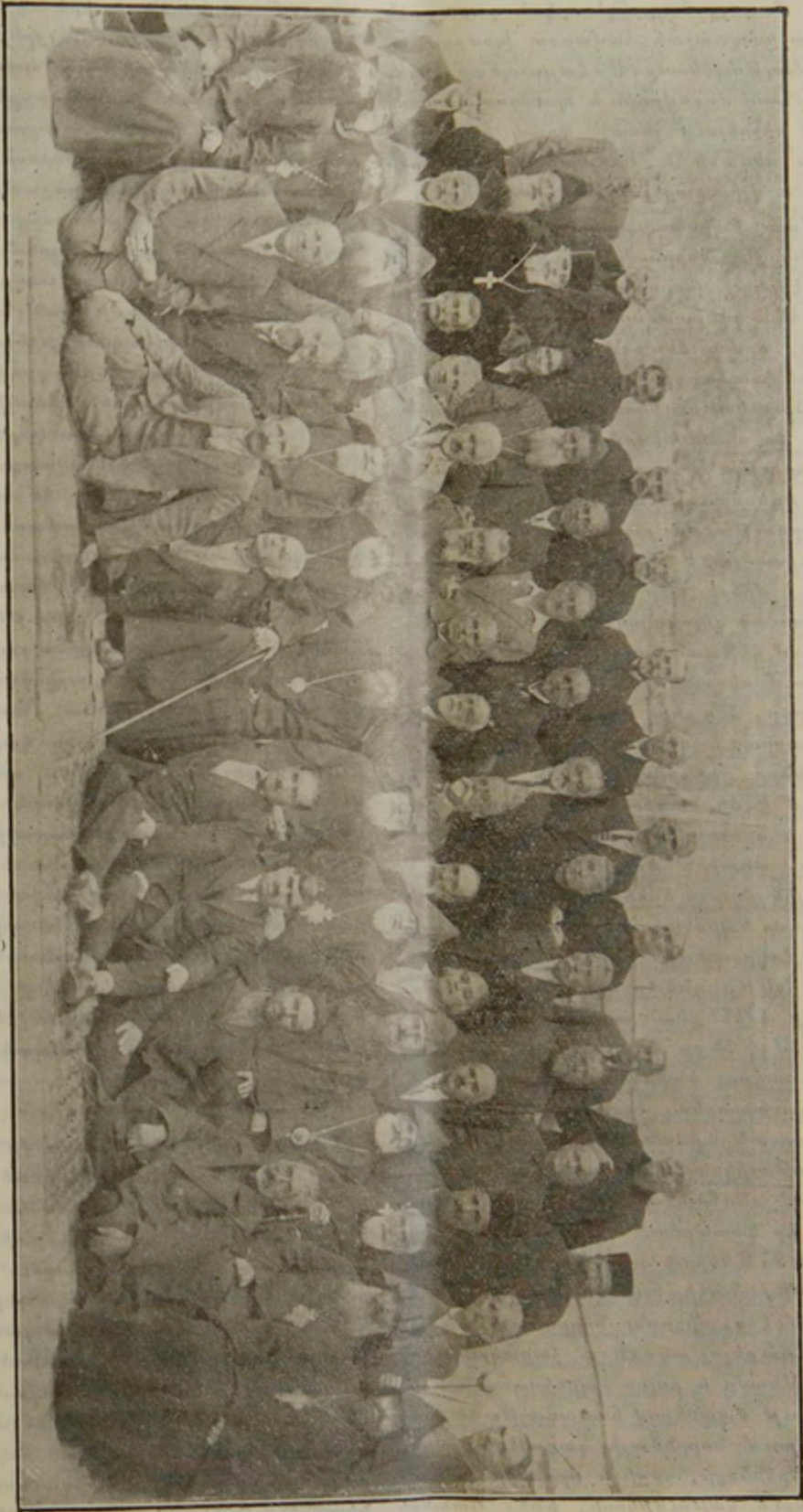
կոպոսներին, կրկին քուէարկութեամբ ընտրեց երկու հոգի եւ՝ Տ. Տ. Արտակ եւ Արսէն եպիսկոպոսներին, որով լրացաւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի չորս հոգեւորական անդամների թիւը:

Նորընտիր Հայրապետը ժողովը փակուած յայտարարելուց յետոյ՝ բոլոր պատգամաւորները կարգաւորուած են դուրս գալու Տաճարից եւ նորընտիր Հայրապետին առաջնորդելու գէպի վեհարան: Նրանց խմբովին երգած «Էջմիածինն ի չօրէ եւ լոյս փառաց ընդ նմա» շարականի հետ խանութում էին հաղարաւոր հաւատացեալ ժողովրդի կեցցէներին, ուրախութեան եւ բարեմաղթութեան բացականչութիւնները, վանքի բոլոր զանգերի աւետաւոր ղօղանջիւնը. իսկ նորընտիր Հայրապետը, չըջապատուած ժողովրդի յորձանքից պաշտպանող պատգամաւորներով եւ եպիսկոպոսներով, խորապէս յուզուած, աչքերը խոնարհած՝ յամբաքալ հետեւում է հանդիսաւոր երթին, աջ եւ ձախ օրհնելով իրեն ողջունող ժողովրդին:

Ե.

Ամբողջ պատգամաւորութեան եւ միաբանութեան միասիրտ ցանկութեամբ նորընտիր Հայրապետի օծումն էլ պէտք է կատարուէր հէնց հետեւեալ օրը, նոյեմբերի 13-ին որ կիրակի էր: Այլ եւս ժամանակ չկար բեմում դրուած սեասքող հայրապետական աթոռի սոյոյ բարձման արարողութիւնը եւ նոր հայրապետի անուան առաջին յիշատակութիւնը յատուկ պատարագով եւ հանդիսաւորութեամբ կատարել, այլ նոյն երեկոյեան ժամերգութեան ժամանակ «Աստուգութեան»-ից առաջ՝ Կիրակի առաւօտեան ժամը 11-ին ամբողջ պատգամաւորութիւնը եւ միաբանութիւնը զգեստաւորուած սպասում էր վեհի երեւոյն՝ գէպի Տաճար առաջնորդելու. վեհի յատուկ ցանկութեամբ ամպհովանի եւ այլ հանդիսաւորութեան պարագաներ չկային: «Շրաշափառ» եւ «Ուրախ լիք ս. եկեղեցի» շարականներով հայրապետն առաջնորդուեցաւ գէպի Տաճար. այստեղ՝ Իջման սեղանի առաջ՝ սովորական «Ուրախ եղէ հա» սաղմոսից յետոյ՝ Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս՝ իբրեւ նորընտիր Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի աւագագոյն ան-

ԳԻՄՆԱԲ ՍԵՄԵՆԱՐՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԻ ՄԱՍԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԴԻՐԱՆՈՒՄԻ

դամ՝ մատույց հայրապետական գաւազանն սւ խաչը պատշաճ համառօտ խօսքով եւ բարեմաղթութեամբ: Ս. Հայրապետը Պահպանիչ»-ով ժողովրդին և պատգամաւորութեան օրհնելուց յետոյ՝ ծուռի խոնարհեց իջման սեղանի և Աւետարանի ու Խաչի առաջ և զլիսաբաց լռելեայն աղօթեց:

Ապա եպիսկոպոսական ամբողջ դասը առաջնորդեց նորընտիր Ս. Կաթողիկոսին Ս. Գէորգայ խորանը զգեստաւորուելու, նորա հետ զգեստաւորուեցան և 12 եպիսկոպոս, որոնց ձեռքով և պիտի կատարուէր օծման կարգը: Պատարագիչը ինքն էր՝ նորընծայ կաթողիկոսը, որ հանդիսաւորելից և աւագ սեղանի առաջ լուսաման արարողութիւնը կատարելուց յետոյ, տանն երկու զգեստաւորուած եպիսկոպոսների առաջնորդութեամբ բարձրանում է սեղան մատուցանելու Ս. Պատարագը, որ կատարուում է մինչև «Զի ողորմած և մարգասէր ես Աստուած գոյով» աղօթքը: Այստեղ ընդհատուում է Պատարագը և նորընծան ծուռի է չօքում սեղանի առաջ, երեսը դէպի ժողովուրդը, ձեռքերը աղօթողի կերպով վեր բարձրացրած. զգեստաւորուած եպիսկոպոսները շրջապատում են նորան եւ սկսում է ձեռնադրութեան կարգը: Յուզիչ է և սրտաշարժ յատկապէս երկու տեսարան. առաջին՝ երբ «Աստուածային եւ երկնային շնորհ» երգից և մաղթանքից յետոյ՝ բոլոր եպիսկոպոսները ձեռները դնում են Ս. Հայրապետի գլխին և միասին աղօթում. «Մեք դնեմք ձեռս ի վերայ սորա և դուք ամենեքեան աղօթիս արարէք...» Աղօթում է ինքը Հայրապետը, աղօթում են ձեռնադրող եպիսկոպոսները և հրաւիրում հաւատացեալ ժողովրդին աղօթելու, որ Աստուած արժանաւոր կացուցանէ նորան կաթողիկոսութեան սրբազան կոչման: Երկրորդ՝ «Ողջոյն»-ից առաջ բուն օծման կարգն էր կատարուում. աւագագոյն եպիսկոպոսը Ս. Մեսրոպ արքեպիսկոպոս ըստանալով միւռոնակիր եպիսկոպոսից աղաւնին, թափում է ս. միւռոնը նորընծայի գագաթին «Առաքելոյ աղաւնոյ» շարականի երգակցութեամբ և բոլոր եպիսկոպոսներն իրենց բութ մատներով ճառագայթաձև խաչ են նկարում նորընծայի գագաթին, ասելով. «Օրհնեսցի, օծցի և սրբեսցի գագաթ Տէր Խորէն կաթողիկոսի, ևն»: Շատերի

աչքում արտասուք է երևում, և ժողովուրդը, որ ծայրէ ի ծայր լցրել է եկեղեցին, ծովի յորձանքի նման տատանում է սրտով, հոգով և յառած աչքերով մասնակից լինելով կատարուող սրբազան արարողութեան: Ապա Ս. Մեսրոպ արքեպիսկոպոս լուսարարապետի պաշտօն կատարող Ս. Արիստակէս եպիսկոպոսից ստանալով հայրապետական քողը, ձգում է գլխին, կապում կոնքերը, ձեռքը տալիս հովուականական գաւազան ի նշան նորա բարձրագոյն, առաքելական իշխանութեան: Այս բոլորից յետոյ ձեռնադրող եպիսկոպոսները համբուրում են օծեալի գագաթը և ողջոյնը հաղորդում ըստ կարգին:

Պատարագից յետոյ՝ պատգամաւորութիւնը, միաբանութիւնն ու դպիրները, երգչական խումբը օձբաշափառ Աստուած շարականով եւ նոյն հանդիսաւորութեամբ նորընծային առաջնորդեցին Վեհարան: Ժողովրդի ողևորութեան, ցնծութեան աղաղակներին և օովացիաներին՝ չափ ու սահման չկար: Մեծ ջանք և աշխատանք պէտք էր գործադրել՝ նորընծայ հայրապետին պաշտպանելու եւ թափօրը կարգաւորութեամբ շարունակելու համար. ամէնքը կամենում էին տեսնել, համբուրել աջը, քրդանցքները, ծուռի չօքել առաջին օրհնութիւնը ստանալու: Վեհարանում նորընծան առաջնորդուեցաւ «ձաղկեայ» դահլիճը, բազմեցւելով հայրապետական աթոռի վերայ, «Այսօր քահանայապետ ճշմարիտ օշարականը երգելով: Հանդէսը վերջացաւ Ս. Հայրապետի «Պահպանիչ»-ով և օրհնութեամբ և ներկաների՝ նորապսակ կաթողիկոսի աջը համբուրելով:

Կարգադրիչ Յանձնաժողովի հսկողութեամբ այդ օրը պատրաստուած էր հանդիսաւոր ճաշկերոյթ պատգամաւորութեան, միաբանութեան և պատուաւոր հիւրերի համար, մօտաւորապէս 200 հոգու: Առհասարակ Յանձնաժողովը՝ նախագահութեամբ Ս. Գէորգ արքեպիսկոպոսի և անդամութեամբ Արտակ և Վրթանէս եպիսկոպոսների, մեծ աշխատանք է ունեցել պատգամաւորների ընդունելութեան, նրանց բնակարանի եւ սննդեան կանոնաւորութեան նկատմամբ. բայց նախամտածուած կարգաւորութիւն էր նկատուում յատկապէս ընտրութեան և օծման

օրերին, որոշուած էր ամենքի նստելու տեղը, որոշուած էր բաժակաճառերի կարգն ու խօսողների անձնաւորութիւնները: Օծման օրը բարձր ամբիոնի վերայ առանձին սեղան էր պատրաստուած եւ նորապսակ Հայրապետի համար: Պատգամաւորներն ու բոլոր սեղանակիցները նստած իրենց տեղերում՝ սպասում էին Վեհի գալտեան. երբ ներս մտաւ իւր չքախմբով, ամենքը ոտքի կանգնած՝ զլուս եւ խոնարհեցնում իրենց ողջոյնն ու յարգանքը յայտնելով: Սեղանի օրհնութիւնից յետոյ՝ բազմում է Հոգեւոր Տէրը իւր աթոռի վերայ. յետեւում կանգնած է զաւագանակիւր՝ բարձր բռնած հայրապետական սովորական զաւագանք. սեղանի երկու կողմից կանգնած են մի մի սպասաւորող վարդապետներ, առաջակողմը կարմրագլետ «չաթիւրները» գնդակազլուխ զաւագաններով: Առաջին բաժակը Լիւնի պատգամաւոր Արշակ Զօպանեան առաջարկում է նորապսակ Հայրապետի արեւատութեան և բարեբաստիկ հովուապետութեան համար. երկրորդ բաժակը Ս. Հայրապետն առաջարկում է Խորհրդային Հայաստանի կառավարութեան հաստատութեան և բարգաւաճման, երրորդ բաժակը դարձեալ Ս. Հայրապետը առաջարկում հայ ժողովրդի, իւր հաւատացեալ հօտի բաղդաւորութեան. չորրորդ բաժակաճառն արտասանուած է Փարիզի պատգամաւոր Լեւոն Կիւմիւշկերտանի կողմից՝ Մայր Աթոռի և նորա միաբանութեան հաստատութեան և պայծառութեան համար. հինգերորդ բաժակն առաջարկում է Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս՝ որպէս պատասխան վերջին կենացի՝ պատգամաւորութեան կենացը: Ս. Հայրապետի խօսելուց առաջ ձայնեղ քահանաներից մէկը մօտեցած նորա սեղանին երգում է «Օրհնեա Տէր», և ամենքը ոտքի են կանգնում լսելու Հայրապետի օրհնութեամբ և բարեմաղթութեամբ ցօղուած խօսքերը: Իւրաքանչիւր բաժակաճառից յետոյ՝ երգում է պատշաճ երգ ձայնաւոր երգիչների կողմից երգեհոնի նուագակցութեամբ: Սեղանակիցների տրամադրութիւնն ու ոգեւորութիւնը բարձրանում է հետզհետէ և համակում ամենքին. ոտքի են կանգնում Ս. Հայրապետը, ոտքի են կանգնում ամէնքը. օրհնում է նա ամենքին և բարձրանում եպիսկոպոսների ուղեկցութեամբ իւր Վեհարանը հանգստանալու:

Զ.

Սորանով վերջացած էր տօնակատարութիւնը, բայց վերջաւորուած էր դեռ ևս Ազգային-եկեղեցական Ժողովի դրադմունքը. նա մի վերջին պարտք ևս ունէր կատարելու, իւր շնորհակալութեան խօսքն ասելու հանդէպ Հայաստանի Խորհրդային կառավարութեան, որի բարեհաճ վերաբերմունքից և ընծայած դիւրութիւններից էր կախուած մեծ մասամբ ժողովի յաջող ընթացքը: Մեր եկեղեցական պատմութիւնը շատ յաճախ արձանագրած ունի ընտրութիւնների ժամանակ եղած բռնութիւններն ու միջամտութիւնները ոչ միայն օտար տիրող իշխանութիւնների, այլ նոյն իսկ հայ թագաւորների կողմից, ցարիզմի ժամանակ, թէեւ որոշ չափով կանոնաւորուած էր ընտրութեան գործը «Պալատենիա»ով, բայց հազուադէպ էին կողմնակի ազդեցութիւններ, թողում ասել, պարտաւորութիւն էր երկու հոգի ընտրել, և կայսրը որին կամենար, նրան էլ կը հաստատէր: Երկար դարերից յետոյ՝ Ազգային-եկեղեցական Ժողովը իւր ազատ քուէներով ընտրում էր իւր եկեղեցու պետին, իւր կամքով անմիջապէս օծել տալիս միակ ընտրեալին և բազմեցնում զահի վերայ: Սա պատմական բարձր գնահատութեան արժանի մի երեւոյթ էր, որի համար Ազգային-եկեղեցական Ժողովը երախտապարտ է մեր կառավարութեան:

Այսօրուայ երեկոյեան եւ վերջին նիստի զբաղմունքն էր մարմնաւորել այն միտքն ու զգացումը եւ ձեւերայել կառավարութեան մատուցանելիք շնորհակալութիւնն ու ուղերձը: Կարգացում է ատենապետութեան պատրաստած զրութիւնն այս առթիւ, որ փոքրիկ փոփոխութիւններով ընդունւում է և յանձնարարում ատենապետութեան Ժողովի կողմից ներկայացնել կառավարութեան:

Նիստի վերջում երևում է Ս. Հայրապետը, շնորհակալութիւն յայտնում և օրհնում բոլոր պատգամաւորներին և նրանց ուղարկող հաւատացեալ ժողովրդին:

Ապա յայտարարում է Ազգային-եկեղեցական Ժողովը փակուած:

Ս. Էջմիածին

ԱԿԱՆԱՏԵՍ